

4

32/1984

***Slovenský
národopis***

- Na obálke:* 1. strana: Elena Holéczyová, Ej kone moje, kone vrané, 1970.
Mnohopárová čipka z ručne pradenej konopnej a ľanovej priadze, 155 × 100 cm.
4. strana: Elena Holéczyová, Čierna bosorka, 1967. Pásiková čipka z bielej ovčej, ručne pradenej vlny a tzv. berlínskej vlny, 100 × 130 cm.

Čiernobiele ilustrácie v čísle i farebná príloha sú práce národnej umelkyne Eleny Holéczyovej. Fotografoval Pavel Janek.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

Kovačevičová, Soňa: Dielo národnej umelkyne Eleny Holéczyovej v kontexte vývinu ľudovej a národnej kultúry 557

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HODNÔT ĽUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍCIÍ

Švehlák, Svetozár: Zuzana Jarábková (Príspevok k štúdiu súčasného nositeľa folklóru) 573

Kurfürstová, Miroslava: K problematike žánrovej analýzy poverového rozprávania 591

Brouček, Stanislav: K česko-slovenským stykům v národopise v první polovině devadesátých-let 19. století 605

MATERIÁLY

Komarovský, Ján — Hamžík, Pavol: Univ. prof. JUDr. Augustín Ráth a jeho Dotazník k zbieraniu slovenského obyčajového práva 619

Kuka, Pavol: Zvolenské hrnčiarstvo 627
Churý, Slavko: Zdravotníctvo a ľudové liečenie besnoty v Liptove a na Orave v 18. a 19. storočí 635

DISKUSIA

Výrost, Jozef: Štúdium etnickej podmiernenosti hodnotových orientácií 639

ROZHLADY

Na rozlúčku s Adamom Prandom (Ján Michálek) 650

Životné jubileum PhDr. Jána Komarovského, CSc. (Viera Gašpariková) 652

Päťdesiatiny Michala Hyrjaka (Miroslav Sopoliga) 655

Celoslovenská výstava Slovenského zväzu žien Krása života '84 (Jarmila Palíčková - Pátková) 656

Seminár Pieseň a politické hnutie v Berlíne (Soňa Burlasová) 660

Celoštátna súťaž a výstava kraslíc (Adam Pranda) 662

OBSAH 32. ROČNÍKA 664

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Ковачевичова, Соня: Творчество народного художника Елены Голецкой в контексте развития народной и национальной культуры 557

СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Швеглак, Светозар: Зузана Ярабкова (Статья к изучению современного носителя фольклора) 573

Курфирстова, Мирослава: К про-

блематике жанрового анализа северного рассказывания 591

Броучек, Станислав: К чешско-словацким связям в этнографии в первой половине девятых лет 19 столетия 605

МАТЕРИАЛЫ

Комаровски, Ян — Гамжик, Павол: Унив. проф. Д-р юридических наук Аугустин Рат и его Анкета к собиранию словацкого обычного права 619

Кукa, Павол: Зволенское гончарство 627
Хурь, Славко: Здравоохранение и на-

родное лечение бешенства в регионе Липтов и Орава в 18—19 веках . . . 635

ДИСКУССИЯ

В ы р о с т, Йозеф: Изучение этнической обусловленности ценностных ориентаций 639

ОБЗОРЫ

Прощание с Адамом Прандом (Ян Михалек) 650

Юбилей Д-ра Яна Коморовского, кандидата наук (Вера Гашпарикова) 652

INHALT

STUDIEN

Kovačevićová, Soňa: Das Werk der Nationalkünstlerin Elena Holéczyová im Kontext der Entwicklung der Volks- und Nationalkultur 557

DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES

Švehlák, Svetozár: Zuzana Jarábková 573

Kurfürstová, Miroslava: Zur Problematik der Analyse des Genres abergläubischer Erzählungen 591

Brouček, Stanislav: Zu den tschechisch-slowakischen Kontakten in der Ethnographie der 1. Hälfte der neunziger Jahre des 19. Jahrhundert 605

MATERIALIEN

Komarovský, Ján — Hamžík, Pavel: Univ. Prof. JUDr. Augustín Ráth und seine Fragezeichen zur Sammlung des slowakischen Brauchtumsrechtes 619

Kuka, Pavol: Das Töpferhandwerk in Zvolen 627

Churý, Slavko: Das Gesundheitswesen und die volkstümliche Heilung

CONTENTS

ARTICLES

Kovačevićová, Soňa: The Work of the National Artist Elena Holéczyová in the context of development of the Folk and National culture 557

RECENT CREATORS AND REPRESENTATIVES OF THE VALUES OF FOLK ART TRADITIONS

Švehlák, Svetozár: Zuzana Jarábková (A paper to the study of the

Пятидесятилетие Михала Гиряка (Мирослав Сопוליга) 655

Красота жизни '84. К общесловацкой выставке Словацкого союза женщин (Ярмила Паличкова-Паткова) 656

Семинар Песня и политическое движение в Берлине (Соња Бурласова) 660

Общегосударственное соревнование и выставка крашенных яиц (Адам Пранда) 662

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 32-Й ГОД ИЗДАНИЯ 666

von Tollwut in der Region von Liptov und Orava im 18. und 19. Jahrhundert 635

DISKUSSION

Výrost, Jozef: Das Studium ethnischer Bedingtheit bei Wertorientierungen 639

RUNDSCHAU

Abschied mit Adam Pranda (Ján Michálek) 650

Das Jubiläum des PhDr. Ján Komarovský, CSc. (Viera Gášpariková) 652

Michal Hyrjak fünfzigjährig (Miroslav Sopoliga) 655

Zur gesamtslowakischen Ausstellung des Bundes slowakischer Frauen Schönheit dem Leben '84. (Jarmila Paličková-Pátková) 656

Seminar Das Lied und die politische Bewegung in Berlin (Soňa Burlasová) 660

Gesamtstaatlicher Wettbewerb und Ausstellung von handgemalten Ostereiern 662

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

INHALT DES 32. JAHRGANGES 668

recent representative of folklor) 573

Kurfürstová, Miroslava: On the Problems of genre Analysis of the superstitious narration 591

Brouček, Stanislav: To the Czechoslovak Contacts in Ethnography of the Nineties of the 19th century 605

VARIOUS MATERIAL

Komarovský, Ján — Hamžík, Pavel: Univ. Prof. Augustín Ráth and

his Questionnaire to collecting of the Slovak Common Law	619	The Jubilee of PhDr. Ján Komorovský, CSc. (Viera Gašparíková)	652
K u k a, Pavol: Pottery in Zvolen dis- trict	627	Fifty years of Michal Hyrjak (Miroslav Sopoliga)	655
C h u r ý, Slavko: Health Service and Folk curing of Hydrophobia in Lip- tov and Orava Regions in the 18th— 19th century	635	To the Slovak-wide Exposition of the Slovak Union of Women The Beauty for the Life of 84. (Jarmila Palič- ková - Pátková)	656
DISCUSSION		Seminar called Song and Political Mo- vement in Berlin (Soňa Burlaso- vá)	660
V ý r o s t, Jozef: The Study of Ethnic Conditional Character of value Orien- tations	639	The National Competition and the Ex- position of Easter eggs (Adam Pr an- d a)	662
COMMENTARY		BOOKREVIEWS AND REPORTS	
Leave-taking from Adam Pranda (Ján Michálek)	650	CONTENTS OF THE 32 th VOLUME	
			671

**SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HODNÔT ĽUDOVÝCH
UMELECKÝCH TRADÍCIÍ
ZUZANA JARÁBKOVÁ
(Príspevok k štúdiu súčasného nositeľa folklóru)**

SVETozár ŠVEHLÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

... Nejsme oprávnení vést nepřeklenutelnou hranici mezi produkcí a reprodukcí a reprodukcí, která nikdy nezůstává pouhou reprodukcí, vykládat za méněcennou ...¹

B. Václavek

Od počiatkov svojho formovania zameriavala sa folkloristika, u nás donedávna chápaná ako vedná disciplína o ľudovej slovesnosti, predovšetkým, ba skoro výlučne na „texty“ ústnej slovesnosti (ľudovú poéziu, ľudovú prózu a tzv. drobné poetické útvary). Postupným rozširovaním spektra svojho záujmu, či presnejšie včleňovaním i hudobných folkloristov do svojich radov, rozšíril jej pohľad nielen o hudobnú zložku, ale aj o nemenej významné zložky pohybové a tzv. „mimotextové prvky“. Tieto novšie prístupy si vyžiadali najmä snahy o poznanie obradového folklóru a obradov ako takých, štúdium ľudového tanca a všetkých zložiek zúčastnených na jestvovaní ľudového divadla. Nastolovanie potrieb poznať život a životné podmienky jednotlivých folklórnych žánrov, čiže proces biologizácie, či ekologizácie štúdia folklóru sa neraz dáva do súvislosti s opätovným zblížením sa folkloristiky a

etnografie, inokedy zasa so vzrastom popularity exaktných výskumných metód v spoločenských odboroch. Pravde najbližšie však bude tvrdenie o odraze marxisticko-leninského filozofického myslenia a uplatňovaní historicko-materialistického poznávania sveta, ktoré postupne premenili nielen spôsob nazerania a interpretácie dovtedy poznávaných procesov a javov ľudovej kultúry a v jej rámci i folklóru, ale pôsobili aj na zásadné zmeny obsahovej orientácie tzv. národopisných disciplín — etnografie a folkloristiky. Veda o ľudovej kultúre a v jej rámci teraz predovšetkým folkloristika začala si stále častejšie a stále systematickejšie všímať súčasné procesy, ktoré prebiehajú v predmete jej rozširujúceho sa záujmu: slovesného, hudobného, tanečného a dramatického folklóru ako umení, na ktorých sa dnes podieľajú viaceré vrstvy ľudu.

Marxistická folkloristika v dvadsiatych rokoch v Sovietskom zväze, neskôr i u nás (najmä B. Václavek), v povojnovom období aj v Poľsku, Maďarsku, v Bulharsku, Juhoslávii a opäť i u nás dospela k významným výsledkom v štúdiu mechanizmov života folklórnych žánrov. Akcentovala pritom i úlohu poznávať význam nositeľa jed-

notlivých folklórnych javov. Tak vo všetkých uvedených krajinách, ako i v niektorých ďalších, vznikli zbierky folklórnych prejavov podľa nositeľov, repertoárové zborníky výnimočných rozprávkárov, speváčok. Oveľa menší je však počet prác osvetľujúcich monografickým spôsobom život nositeľa folklóru ako výnimočného jedinca, ktorý je zároveň súčasťou určitého kolektívu. Práce tohto typu vznikali spravidla až v povojnovom období. Otázka sociálneho postavenia nositeľov folklóru stala sa jednou zo základných otázok marxistickej etnografie a folkloristiky.²

O tom, že konkrétny folklórny „text“ existuje iba potenciálne, že je iba určitým komplexom noriem a impulzov a tvorí len osnovu aktuálnej tradície, a že až rozprávaním či spevom určitého jeho variantu sa realizuje skutočne, hovoril u nás už na sklonku tridsiatych rokov B. Václavek. On — v polemike s Krayevovou tézou: ľud reprodukuje, neprodukuje — hovoril o tom, že nezáleží na tom, kto konkrétne folklórne dielo vytvoril, ale aká spoločenská vrstva, spoločenská pospolitosť si ho osvojila a upravila. Súčasťou aktuálnej tradície sa stáva v procese prednášania, keď ho interpret oživuje rôznymi ozdobami, aktualizáciami.³

Úloha skúmania nositeľa folklórnych prejavov vzrástla u nás v povojnových rokoch, keď sa v procese demokratickej celospoločenskej kultúry a umenia stala aktivizácia pôsobenia pokrokového odkazu kultúrneho dedičstva — do ktorého nesporne patrí aj umenie folklórne — jedným z programových cieľov prestavby spoločnosti a jej kultúry v procese výstavby socializmu. Jedným z významných kvalitatívnych zásahov do života folklóru a jeho nositeľov bolo vytvorenie inštitucionálnych foriem pre zoskupovanie spočiatku sporadicky sa schádzajúcich, neskôr organizovane pevnejšie uzavretých a organizačnými normami viazaných kolektívov nosite-

lov a interpretov lokálnej, regionálnej, ale i „celonárodnej“ podoby folklóru. Ak k tomu prirátame ako novú kvalitu formy kontaktov: nositeľ, resp. interpret a prijímateľ, ktorá sa začala rozširovať, ale svojou podobou a funkciou aj vzdalovala od voľakedajších bezprostredných foriem kontaktu a komunikácie konkrétneho spoločenstva (dnes pódium, javisko, amfiteáter, ale aj rozhlasové, filmové, televízne štúdio oproti „kúdeľnej“ izbe priadok, dedinskej krčme, dvoru pri svadobnom dome, či voľnému priestranstvu v hore, na lúkach, pašienkoch, v poli, vinohrade a pod. v minulosti), ak vezmeme do úvahy nielen rozšírenie, ale neraz aj vyššiu indiferentnosť publika-prijímateľa a napokon aj čas „produkcie“ (napr. spievanie koledy na festivale uprostred leta), pochopíme, že tieto i ostatné vonkajšie podmienky museli zákonite pôsobiť i na premeny vnútorných podmienok nositeľov-interpretov. Na tomto mieste nebudeme hovoriť o tých výnimočných nositeľoch a interpretoch, ktorí nevedeli, nemohli či nechceli prekonať uvedené prekážky medzi prirodzeným životom a funkciami folklóru v tradične prirodzenom, tradične „organizovanom“ spoločenstve a evokovanou, organizovanou jeho aktivizáciou „tu a teraz“. I keď sa pod vplyvom prestavby spôsobu života v ich prostredí (kolektivizácia, urbanizácia, mechanizácia a pod.) mení aj ten pôvodný prirodzený spôsob existencie folklóru v konkrétnom spoločenstve, alebo sa mení celé spoločenstvo, a oni ostávajú — niekedy uzatvárajúc sa do seba — akoby na okraji záujmu oň, hodnota týchto nositeľov folklóru najmä v konkrétnom uzavretom spoločenstve pri konkrétnych a najmä tradičných spoločenských príležitostiach neklesá. V tomto, okrem psychologických, mentálnych, rodinných a ďalších daností, zohráva nemalú úlohu aj špecifickosť či vyhranenosť ich repertoáru.

Nás však zaujal problém nositeľa fol-

Z. Jarábková vo vystúpení folklórnej skupiny zo Záblatia. Foto T. Szabo

klórnej tradície, ktorý rešpektujúc všetky vyššie uvedené kvalitatívne premeny nielen ostáva aktívnym, ale práve vďaka niektorým z nových podmienok uplatnenia svojich schopností a talentu nachádza v nových podmienkach aj širšie možnosti ich uplatnenia a realizácie. Pripomíname, že sme sa nezamerali na náhodnú ojedinelú osobnosť. Náš výber podmieňuje bezmála pätnásťročný styk s novodobými folklórnymi skupinami nositeľov a interpretov folklóru a ľudových obyčajov s ich vedúcimi a výnimočnými interpretačnými osobnosťami spomedzi nich. Výber Zuzany Jarábkovej pre zámer predstaviť súčasného nositeľa folklórnej tradície spočíva vo vlastnostiach, ktoré sú typické pre osobnosti tohto druhu. Zuzana Jarábková, ako sa pokúsime osvetliť ďalej, je osobnosť priam modelová.

Zuzana Jarábková (nar. 12. 7. 1916), je súčasná nositeľka folklórnej tradície — rozprávačka a speváčka. Je zakladateľka a kontinuálna vedúca miestnej folklórnej skupiny v obci Záb-

latie, okr. Trenčín. Základné vzdelanie má doplnené viacerými druhmi odbornej prípravy. O šírke jej záujmov, o snahe využívať všetky dostupné možnosti získavania vzdelania a odbornej prípravy na zamestnanie ktoré práve vykonáva, svedčia absolvované školy a dlhodobé kurzy: ľudová škola v Záblati, poľnohospodárska dvojročná škola v Trenčíne, po čase Obchodná škola práce v Trenčíne, Požiarnická škola v Šamoríne. Napriek viacerým netradičným zamestnaniam (predavačka, robotníčka vo fabrike — členka závodnej stráže), cíti sa predovšetkým pôvodom roľníčkou a neskôr družstevnou roľníčkou. Jej vzťah k rodnej obci, v ktorej od narodenia žije, k tradíciám ľudovej kultúry, ale aj k sociálnym zmenám, ktoré v obci nastali, je aktívny, hodnotiaci, s veľkou dávkou angažovanosti a náročnosti, a to aj pri organizovaní a vedení folklórnej skupiny pozývanej na najvýznamnejšie folklórne slávnosti a festivaly v okrese Trenčín (Mníchova Lehota), v Západoslovenskom kraji (My-

java, predtým Krakovany), celoslovenské i celoštátne (Východná, Strážnica), ale aj na viaceré ostané verejné vystúpenia širokého diapazónu od okresného mesta po televízne a rozhlasové štúdiá či scénu Slovenského národného divadla!

Zuzana Jarábková má zmysel pre spravodlivosť, obdarená je prirodzeným talentom komediálnym, je bravúrnou štylistkou v reči spisovnej i v nárečí, a to v prejave ústnom ako aj písomnom. Dominuje u nej schopnosť vlastná výnimočným rozprávkárom — fabulovať, dramatizovať, t. j. dialogizovať a vypointovať akýkoľvek príbeh, udalosť či situáciu, o ktorej rozpráva (vrátane vlastných životných osudov). Pre svoju otvorenú povahu, vrodené vlastnosti a vypestované schopnosti (vo viacpočetnej rodine stredného roľníka od malička opatrovala mladších súrodencov a počas neprítomnosti rodičov v čase ich práce v poli vykonávala so súrodencami všetky nevyhnutné domáce práce, ako aj povinnosti okolo domáceho hospodárstva), naučila sa samostatne rozhodovať a najmä prijímať a presadzovať rozhodnutia aj za iných (za mladších súrodencov, za členov vlastnej rodiny, za členov skupiny žien, ktoré z jej iniciatívy vytvorili a realizujú viacero tzv. zvykoslovných pásiem v dnes už známej a všeobecne populárnej Folklórnej skupine Záblatie).

Vzťah k tradíciám sprostredkovane získavať nemusela. Mnohopočetná rodina (sedem detí), v ktorej vyrastala, podobne ako celé spoločenstvo obyvateľov Záblatia, roľníkov a početnej skupiny želiarov na panstve, na majetkoch veľkostatkára, neskôr i ministra Tisovej tzv. Slovenskej republiky Poláka a spoločenstva dočasne či trvalo proletariizujúcich sa spoluobčanov, hľadajúcich si obživu v trenčianskych fabrikách či v štátom platených službách (napr. na železnici) tvorili, čo sa vzťahu k obci

týka, istú „jednotu“. Táto jednota sa rozpadala pri hodnotení noriem života určených tradíciami. Z. Jarábková spomína, že rodičia ktoréhokoľvek dospievajúceho dieťaťa, čo sa rozhodlo, alebo len uvažovalo o svojom zamestnaní mimo roľníctva a obce, hodnotili ostatné profesie slovami: *No, do mesta, tam pôjdeš za čiernokabátnika niekde? Alebo: Takto sa spustit, za masára! To by tak bolo!* Normy platili a pretrvávali. Bolo sa im treba alebo podriaďiť, alebo celkom odísť.

V čase, keď Z. Jarábková vyrastala — v období buržoáznej republiky — v obci platili odveké roľnícke zvyklosti. Veď už Ján Kollár, pravdaže v inom čase a iných súvislostiach konštatoval, že: „Vôbec v Nitrianskej a Trenčianskej stolici, pretože k tamojším Slovákom cudzinci najmenej prenikali, zachovali sa najstaršie a z historického ohľadu najpamätnejšie národné piesne, hoci sa niektoré z nich zdajú byť plodom vzdelanosti, ale už znárodnelým...“⁴ Systém vzdelávania a preberania tradícií nám osvetlila Z. Jarábková takto:

... Mama nás učili všelijaké povedačky. Uspávkanky nám spievali. Vyprávali nám pohádky. Schádzali sa (my už ako decká, keď bola pec horúca, na peci sme sedeli), baby sa poschádzali a tam sa hovorilo o strašidlách, o vodnároch, o robote, o vyšívani, o poctivosti, o zlých chlapoch, o dobrých, o pijatike, o varení, skrátka o šetkém, o celém živote a takto som to já vnímala, akosi už od decka. A čo som strašne rada mala — knihy. Poviem vám pravdu, ja bych. bola strašne rada išla študovať, neskôršie. Ja som čítavala pri šporheltových dvierkách otvorených, lebo sa nesmelo zažať. (Bol by sa petrol pomínal.) Učitel Predmerský vtedy napísal naším, že by ma mali dat do školy. Otec skríkli: No, to tak! A pást kravy bude kdo?! Tam budeš zadek vyvalovat medzi páni, a na rolách kdo bude robit. Nuž som robila na rolách... Šecko ma bavilo, čo len kde bolo, nad všetkým som uvažovala... Deckám som vyprávala všelijaké vyprávky o strašidlách a takto sme sa akosi bavievali. Možno to bol vtedy už ten začiatek...⁵

Dospievajúce deti, najmä dievčatá na spomínaných večerných rodinných a su-

sedských posiedkach učili sa aj vyšívaf. Z. Jarábková v tejto súvislosti spomína svoju učiteľku, priateľku ich rodiny, pani Žembinskú, neraz radkyňu pri kombinovaní vzorov a ich farebnosti, ktoré si ženy — susedky ďalej rozvíjali. Naučila sa ešte v mladosti tkať, ale aj konope pestovať. Od detstva vie čo sú „poschodné“, čo sú „materné“ . . .

Inou, vzácnejšou školou v prirodzenom prostredí bola pre Z. Jarábkovú

...naša krsná mater. Oni boli veľmi pekná a vydali sa za Zajáca, to bol kováč. Keď boli mladá, ich dali študovať do Viedne... Sedem dokonca mali diplomov. Škoda veľiká, že to všetko im moseli do hrobu podávať! Boli veľmi dobrá pôrodná baba. Oni mali devat obcí! Neumrela im nikdy pri porode rodička. Vedeli ale liečiť aj kravy, vedeli začítavať všeličo, zaoberali sa zelinkami. Dokonca sa zaoberali aj čarovaním.

Osobnosť, ktorú Z. Jarábková takto obdivne opísala, mala na ňu trvalý vplyv. Presvedčili sme sa o tom v rozhovoroch s členkami folklórnej skupiny zo Záblatia, ktoré zhodne potvrdzovali istú výnimočnosť uvedenej osoby. Nás zaujal tento vplyv najmä vo vzťahu k repertoáru Z. Jarábkovej. O tom však neskôr.

Najtrvalejšou školou a zdrojom inšpirácie pre rozprávania Zuzany Jarábkovej však bol sám život vnímavej členky spoločenstva, ktorá sa stretávala s rozpornými hodnoteniami udalostí z bežného života i zo spoločenského diania a po čase si vytvorila k nim — ako k spomienkam na časy minulé — svoj osobnostný, priam autorsky spracovateľský, pritom folklórne hodnoverný a aj interpretačne (svoje monológy vkladá do každej scény) osobnostný prístup.

Ak sme vyššie hovorili o modelovej osobnosti, tak väčšina doteraz uvedených faktov je spoločná pre výrazných nositeľov a interpretov folklóru v súčasnosti. Čo je pre väčšinu z nich priam typické, je aktívne pôsobenie v ochotníckom divadelníctve medzivojnového obdobia.

Výnimočné schopnosti, ktoré rešpektovalo dané spoločenstvo pri tradičných príležitostiach v rodine či pri výročných obyčajoch, si tieto osobnosti v sebe i v societe utvrdzovali najmä na javisku, kde predvádzali a stvárňovali nie seba, ale kohosi iného. Či to boli už v tom čase naivné hry Ferka Urbánka, v tých časoch najmä ochotníkmi na slovenských dedinách najhranejšieho slovenského dramatika, či Maríny Oľgy Horváthovej, alebo hry slovenskej národnej klasiky — ochotníci si ich často adaptovali, aktualizovali na situáciu vo vlastnom prostredí, vo vlastnej obci. Tieto aktualizácie nespočívali len v používaní ľudového kroja vo funkcii kostýmu. Dedinskí učitelia v úlohách režiséro, ale neraz aj schopní členovia ochotníckych krúžkov — a medzi takých patrila už v medzivojnovom období aj Zuzana Jarábková v Záblatí — pristupovali k dramatickému textu upravovateľsky i autorsky. Z. Jarábková k tomu hovorí:

...Ja som však mala vždy túžbu kdesi vyniknúť, čímsi upútať pozornosť na seba. Možno som to nemala robiť, ale som scela čímsi vynikať pred druhými — že som není sprostá. To bola moja jediná túžba a preto som hrávala divadlo. Od detstva. Keď som hrala prvý raz „matičku oblohu“, učiteľka mi tak nagulmovala vlasy, čo mi celú hlavu popálila, ale ja som sedela na stole ako „matička obloha“. Anđeli okolo mna lietali, veter lietel, slnko a čo já viem. A potom povedali: Tá potvora, tá to ale vie! Potom neskoršie sme hrávali rôzne detské hry. Aj potom ako dospeljší. Ja som hrávala strašne rada a vždy som si tak hovorila: Musím! Musím to tak zahrat, že tí ľudie budú plakat! Keď som hrala v Strídži spod hája, tú opustenú Veronku. Dokázala som všetko možné. Aj som sa dokázala strašne vadit, aj som dokázala rozsmát, aj som dokázala rozplakat. A práve! Jedno divadlo keď sme hrali, mala som skočiť do studne. Už som sa lúčila s otcom, s matkú... Všetci plakali... To bolo posledné moje divadlo pred otcovú smrťou...⁶

Vydávala sa tesne pred vypuknutím druhej svetovej vojny. Vychovala päť detí. Keď prvé odrástli — po skončení

vojny — venovala sa spoločenskému, verejnému životu v obci. Bola poslankyňou miestneho národného výboru, predsedníčkou miestnej organizácie Slovenského zväzu žien, predsedníčkou miestnej organizácie Červeného kríža. Hoci manžel trvale pracoval v Trenčíne, medzi prvými, už roku 1957 vstúpila do jednotného roľníckeho družstva. Navštevovala poľnohospodársku majstrovskú školu, bola členkou správy družstva, neskôr a dnes opäť je členkou revíznej komisie JRD. Vybavovala otvorenie materskej škôlky, stala sa v nej upratovačkou i pomocnou kuchárkou.

V čase združštevňovania nebolo pomyslenia, ani času na divadlá. Hned však po vytvorení nových podmienok života v obci sústreďuje sa kultúrna aktivita bývalých divadelníkov na navčičovanie estrád. Písania aktuálnych skečov sa ujala Zuzana Jarábková. Na tieto svoje prvé samostatné tvorivé začiatky spomína takto:

Keď sme robili napríklad červenokrížsku estrádu, kritizovali sme: opitých chlapov, úplatky u lekára, jako baby idú s nošú, s husú a také všelijaké veci. Potom už keď boli voľby alebo družstevnícke schôdze, spravili sme také pásmo „Jako je strašne dobre deckám na vzduchu dobrém.“ To bolo o tom, že jak sa v družstve začnú kukurice kosit, že baby zeberú decká (aj s košíky, zeberú aj vrecá) hajde na „dobrý vzduch“ — kraďnúť do družstevného kukuricu... Co bolo, tak to nemohlo sa obejdúť aby som, akosi, nebola v tom!

Angažovanosť, aktivita a najmä pravdovravnosť, na ktorej si ako na svojom charakterovom znaku zakladá, priniesli Z. Jarábkovej i krušné chvíle.

Po vojne, moc ma nemali radi všetci ľudie. Ja som nezniesla cigánstvá. Napríklad: keď začínal u nás zväz priateľstva. My sme sa začali v krúžku učiť po rusky. Učiteľka bola, Kostková, a ja. My dve baby sme boli. Poslali ma na jednu konferenciu. Na konferenciu hovorá, čo všetko sa v Záblatí porobilo: šedesát babičiek a dedkov sa učí ruštinu, mali sme tam desatero vystúpení od ruských autorov, mali sme tam toto, mali sme tam hento. Keď skončili a bola diskusia — plná sála ľudí —

a ja sa, reku, prihlásim do tej diskúsie. Ešče som tedy nosila sellácke šaty. Ja zdvihnem ruku: Prosim vás pekne, ja by som scela vedet, ja som ze Záblatia, kde ste vy toto šecko nabrali o tej našej obci? Co som ja vedela, či hovorím dobre a či zle? A že: Prečo sa pýtaš, súdružka? No preto, lebo to není pravda! Lebo žádných šedesát sa neučilo babky a dedkov. Lebo tam nás je osemnást chlapov a dve baby, učitelka a ja, a žádných predstavení sme nemali. Ja neviem kdo vám mohel takéto niečo napisat? Pánebože! Viete čo? Hned telefonovali aby ma jakživ na žádnú schôdzu nikde neposlali. Ja som si myslela, že to je potřebné len čistú pravdu hovorit. Takto sa to zaužívalo a takto to ostalo po dnešný den, že sa píše, píše a čo ja viem, čapkejú ľudie... Mne potom povedal predseda strany. Hovori: Telefonovali nám, že jakživ ta nesmieme pustit nikde, na žádnú schôdzu. Nuž nemusite. Nuž, čože, mosím tam byt? Nemosím. Ale, reku. Ja tú pravdu poviem vždy! Veríte, alebo neverite — je to najlepšie. Ja som už tolko vytrpela preto, čo som povedala pravdu do očí, ale pomaly si ľudie začali na mna zvykat.

Po čase odchádza Z. Jarábková pracovať do trenčianskeho podniku Kara. Využíva svoju voľakedajšiu odbornú požiarňickú prípravu v Šamoríne, veď po jej absolvovaní pôsobila ako členka krajského štábu protipožiarnej ochrany aj ako inštruktorka dedinských zborov v okrese Trenčín. Stáva sa vrátničkou a členkou závodnej stráže. Nové zamestnanie, nové prostredie, nové skúsenosti rozširujú cyklus obľúbených rozprávání zo života Z. Jarábkovej o nové látky: ako som dostala priepustku odísť z poľnohospodárstva; ako som z moci svojho postavenia kontrolovala samého generálneho riaditeľa; ako som trávila prvé týždne dôchodku a pod. Už ako dôchodkyňa vracia sa Z. Jarábková späť do JRD a k spoločensko-kultúrnej aktivite v obci.

Ako sama rada porovnáva, v novom zamestnaní sa jej naskytno neporovnateľne viac času, aby aj v práci mohla nielen spomínať, ale aj rojiť a pre miestnu organizáciu Slovenského zväzu žien v Záblatí, v ktorej ostala predsedníčkou, vymýšľať takú nejakú vec,

Z. Jarábková vo výstupe Svättojánska noc. Foto T. Szabo

čo ešte v Záblatí nebola! Tak som poskladala „Svadbu u Gažov“.

Impulz neprišiel zvonka. Žiadna organizácia ani inštitúcia si takéto kvalitatívne preorientovanie nevyžiadala priamo. Zuzana Jarábková však nezapiera, že ju upútali rozhlasové a televízne programy ľudových spevov, tancov a najmä zvykov, ktoré sledovala.⁷ Dnes, po viac ako pätnástich rokoch, skúsenejšia a treba pripustiť, v tradíciách vlastnej rodnej obce i rozhladenjšia Z. Jarábková sa nad svojim prvým folklórnym pásmom už aj pousmeje. Pospomínala si, pozapisovala, nacvičila a uviedla, proste všetko. Hoci pásmo malo oficiálne päť obrazov, najmenej rovnaký počet scénok bol venovaný životu a obyčajom v obci ako predsvadobnému času (napr. roľnícke jarné obyčaje, mládež pri pasení dobytky, priadky a pod.). Svadobný cyklus obradov a obyčajov tvorili tri scénické obrazy: Vohľady, Nahováračky a Svadobné veselie. Pri zostavovaní tohto pásma Z. Jarábková nepoznala žiadne z konkrétnych, dávnejšie frekventovaných scénických diel vybudovaných na

princípe jednoduchej zápletky, najmä však na vytvorení priestoru pre uvádzanie miestnych zvykov. Sama o tom hovorí: ... celý čas, za tých sedem rokov, čo som bola v tej Kare, som si vždy rozmýšľala. Porád o rolách. Porád o našich krojoch. Porád o šetkém. ... Však ja som sa narodila na brázde! Mna zo Sigôtek mama doniesla domov v zástere! Šecko som mala v hlave premyslené, „napísané“ (smeje sa). A tak som začala s tým.

O úspechu prvého pásma, ktoré vytvorila svedčí, že ho uviedla s viac ako desiatimi reprízami (z toho štyri predstavenia sa konali vo vlastnej obci) po celom trenčianskom okrese. Po viacerých radách a inštruktážach od metodikov osvetových zariadení, vedúcich folklórnych súborov z Trenčína, pripravovateľov okresných a krajských folklórnych festivalov a napokon aj etnomuzikológov z Umenovedného ústavu SAV a Československého rozhlasu v Bratislave, ktorí sa so Z. Jarábkovou stretli nielen ako výskumníci, ale aj ako pripravovatelia programov typu „kle-notnica“ na ústredné folklórne festivaly,

Zuzana Jarábková *Svadbu u Gažov* rozčlenila, ponechajúc v pásme iba svadobné obyčaje. Po doplnení ďalšími piesňami a obyčajmi vytvorila postupne aj iné, kratšie a voľne k sebe priradiiteľné pásma, zostavené prevažne z obyčajov výročného cyklu. Spomeňme aspoň pásma-výstupy: *Na Blažeja, Na rákoši, Ďurské zavliekanie a spevy na Ďura, Svättojánska noc, Babské leto a spevy o žatve, Priadky u Gažovej, Štedrý večer, Fašiangy* atď. Je pochopiteľné, že vo viacerých z týchto výstupov sa nosný folklórny materiál neraz prelína. Spravidla ho však viaže monológ samej Z. Jarábkovej.

Od založenia miestnej folklórnej skupiny (roku 1968), organizačne začlenenej pri SZŽ, neskôr pri Miestnej osvetovej besede a napokon pri združenom JRD Trenčín-Zámostie, vyžiadala si spoločensko-kultúrna angažovanosť a aktivita Zuzany Jarábkovej viacero premien a nových prvkov. Predovšetkým jej pribudli okrem tvorivých a interpretačných starostí aj nemalé starosti organizačné. Kolektív, ktorý k novej kultúrnej činnosti aktivizovala, bol viac ako štyridsaťčlenný. Okrem relatívne organizovaného kolektívu žien pribudli neorganizovaní mužskí interpreti, pribudli nevyhnutné koordinačné dohovory so samostatne pôsobiacou dychovou hudbou. Svoje znalosti miestnych ľudových tradícií musela konfrontovať nielen s ostatnými členkami skupiny, ale aj so staršími osobami, pamätníkmi starších vývinových foriem, starších zostáv repertoáru. Najväčšia vývinová premena nastala však v Zuzane Jarábkovej samej. Od detstva kontinuálne aktívna účastníčka tradičného spôsobu života v rodine i v spoločenstve citlivo reaguje na proces premien, ktoré v súčasnosti na tento tradičný spôsob života pôsobia. Na jednej strane tento proces svojou prácou sama podporuje, zúčastňuje sa na jeho presadzovaní v živote. Na druhej strane však pocífuje v porovnaní súčasného

spôsobu života s tradičným životom a jeho normami isté medzery, a snaží sa ich vyplňať prenášaním, oživovaním, niekedy i rekonštrukciami tradičných prvkov a to podľa vlastného výberu, ale aj podľa spoločenskej inštitucionálnej objednávky, napr. pre účinkovanie na festivaloch.

Prístup Z. Jarábkovej k tradičným kultúrnym javom nie je pietický, tobôž nie bolestínsky ľútostivý. Je pri výbere podvedome hodnotiaci a pri uvádzaní neraz karikujúci. Nie však pri všetkých prejavoch. Karikatúru Jarábková používa predovšetkým tam, kde sama cíti a vie, že súčasnému mysleniu sú napr. niektoré poverové a magické úkony, hoci neraz podnes uchované, všeobecne cudzie a prijateľné iba v tejto podobe. Zo sebe vlastným humorom, podfarbeným satirickými šľahmi, obdarená mimoriadnou elokvenciou, pohotovo používa príslovia a porekadlá, prirovnania, vytvára Zuzana Jarábková svoje povestné monológy vo „zvykoslovných obrázkoch“. Pri zachovaní základnej obsahovej a formovej línie miestnych variantov, ku ktorým pristupuje selektorsky a zostavuje ich sled do gradačnej linky, vlastné monológy vkomponováva ako samovýstupy, častejšie však ako vysvetľujúci, komentujúci „sprievodný text“, rámcujúci obyčaj predvádzaný ako dramatizovaný scénický útvar. V tomto druhu vlastných textov vystupuje Jarábková ako typický tradičný folklórny nositeľ. Zachováva základnú sujetovú líniu svojho rozprávania ostatné časti rozprávania modifikuje podľa danej situácie, skraca, pridáva, improvizuje. Personifikuje všetky príbehy na seba. I pri malopčetnom auditóriu (napr. medzi členkami jej skupiny a výskumníkmi) využíva širokú škálu mimojazykových prostriedkov vyjadrovania: mení silu a farbu hlasu, gesto a mimiku pre charakterizáciu jednotlivých postáv vo svojom rozprávaní.

Ako príklad uvedieme Jarábkovej rozprávanie o tom, že v Záblatí sa hovorí: *kade zasáhne spev Ďurských piesní, že tam bude dobrá úroda*. Túto poveru počula Jarábková od svojej krstnej matky, každoročne pred 24. aprílom, keď sa dievčence chystali vyspievať v chotári obce cyklus jarných, *ďurských* piesní o otváraní poľa, ktoré boli popretkávané zbytkami vegetatívnej mágie a hojnými ľubostnými motívmi. Jarábková dodala, že keď sa aj napriek peknému spevu nepodarilo dosiahnuť žiadaný účinok a obilie bolo nízke a slabé, ľudia vravievali, že to preto, lebo na Ďura nespievali iba poctivé dievky, čo malo byť podmienkou.

Z. Jarábková podáva uvedenú fabulu spravidla takto:

Oj, ja som strašne rada zavlákala na Dura.⁸ Keď sme u Mičov kralli ze Šulkech Magdú, Jožo nás vyplašiel. A my báb, do bariny! A já v nových papučách. Otec ma doma ščeblem vyobšivali, ale druhý rok, zas som veru chodila zavlákati!

Aj, pekné je Ďurské spievanie! Hovorí sa, že kade zasáhne spev Ďurských piesní, všade tade bude dobrá úroda.

Ej, reku Duro počkaj! Já ta vyskúšam. A hovorím mužovi: O záhumnie sa nestaraj, uvidíš úrodu jakú zme ešte nemali! Pred Durom, každý večer som išla do humna a kolenačky chodila a spievala: Svatý Jur stá-váaaaáj... Už som v duchu videla jak tráva naroste po kolená a šecká úroda bude jak zázrak. To sa majú susedy nazízat cez ploty!

Och, zbytečne som sa tešila, kolená a hubu drala. Tráva sa, jak na potvoru, ani nepohla zo zeme. Aj ostatná úroda jakási okrbená, ba ešte aj krčice sa zbehli, tuším ze šeckých humén a podrývali aj to málo čo tam bolo...

Deducech ujco kričá: „Zuzkááá, strašááá-kov si tam dáj, aby krčice neryli!“

Dopálená, bežim za krsnú materú. Reku, čože ste mi to: „že kade zasáhne spev...“

Krsná mamka sa začali smát: „Joj, aj v tom je háček. To mosá spievať len mladé a poctivé dievky!“

A tak, keď idem po lúkách a vidím vysokú a nízku trávu, hneď viem kade letel hlas poctivých a kade — onakvých dievek!

Odlišný je prístup Zuzany Jarábkovej k folklórnym prejavom obradovým.

S citom pre etickú a estetickú hodnotu folklórnych prejavov pristupuje k ich inscenácii ako skutočná znalkyňa. Svedčí o tom viacero porovnateľných variantov jej záblatskej svadby.⁹ Výber svadobných piesní a ceremoniálnych rečí a vinšov družbov, družičiek, starých svatov, krstnej matky a všetkých ostatných svadobných funkcionárov svedčí — ako to nezávisle od seba a v neprítomnosti zostavovateľky pásma potvrdili ostatné členky záblatskej folklórnej skupiny — o dobrej znalosti viacerých vrstiev obradového folklóru obce. Pri svadobnom obrade však Jarábková nemusela veľa rekonštruovať. Klasickú sedliacku svadbu, jej dominantné udalosti a spravidla aj folklórny obsah jednotlivých obradových uzlových miest si doteraz pamätajú mnohé z členiek folklórnej skupiny. Veľmi cenné boli pre celú skupinu i pre zostavovateľku svadobného obradu pásma poznatky výnimočnej pamätníčky a speváčky Márie Zajacovej (1906).¹⁰ Pri scénickom uvádzaní, reprodukovaní obradových piesní, rečí a vinšov dbala Z. Jarábková priam úzkostlivo na ich autentickejšť.

Pri trefom, najnáročnejšom spôsobe prístupu Zuzany Jarábkovej k tradičnému kultúrnemu dedičstvu vlastnej obce a jej okolia, pri spôsobe výsostne rekonštrukčnom, sa pristavíme dlhšie. Znalosti liečivého účinku mnohých bylín sú známe nielen v Záblatí, ale aj v širokom trenčianskom okolí. Mnohé z tých rastlín, o ktorých sa zmienime nižšie, sa tu oddávna zbierajú, ba aj pestujú. Inou, pre nás prekvapujúcou skutočnosťou v tomto kraji, najmä v jeho podhorských a horských oblastiach na slovensko-moravskom pomedzí, je rezídiuum viery v pôsobnosť magických úkonov, zbytky spomienok na čarovanie. Ešte i viacerí príslušníci strednej generácie nám po krátkom otáľaní povedali, že aj v okruhu ich známych a priateľov sa len prednedávnom, najmä

v súvislosti s liečením chorôb, vykonávali viaceré úkony zaraditeľné medzi praktiky mágie sympatickej (pôsobenie predmetu na ostatné podobné predmety) a mágie homeopatickej (podobné vytvára podobné). O formách mágie kontagiózne, najmä v súvislosti s liečením dobytká v čase jej detstva veľmi farebne rozpráva samotná Zuzana Jarábková.

Toto vysvetlenie sme považovali za potrebné uviesť v súvislosti s analýzou najznámejšieho výstupu Z. Jarábkovej, ktorý možno správne pochopiť len v jednote „textu“ a mimotextových, t. j. mimických, gestových prvkov, spôsobu prednesu, využívania rekvizít, funkcie svetla a napokon „netextovej“ pointy, keď Ičán — túto postavu v rozprávaní Z. Jarábkovej osvetlíme nižšie — všetky čarujúcej baby rozpraší metlou. Tento výstup sama nazvala *Svatojánska noc*. Keď sme si dodatočne overovali znalosti niektorých praktík v snahe odlišiť autorskú licenciu Z. Jarábkovej, pripomenuli nám ostatné členky skupiny, že autorka a hlavná protagonistka tohto zdarilého napodobenia starodávneho bosoráctva a čarovania v úsilí byť hodnovernou navštívila i známú „bohynku“ na starohrozenkovských kopaniciach na Morave a „konzultovala“ s ňou niektoré zarietacie texty, najmä však — čo znie hodnovernejšie — liečivý účinok jednotlivých zeliniek.

Z. Jarábková dej svojej *Svatojánskej noci* situuje do časti záblatského chotára nazvanej „Kamenistá“, kde tečie potôčik a rastie „stará oskoruša“. Tu sa podľa rozprávania starých ľudí schádzali na Jána ženy — „bosorky“. Keďže funkcia ostatných žien a dievok je komparzová, vykonávajú tu úkony, o ktorých v texte hovorí hlavná aktérka Z. Jarábková, sústredíme najskôr našu pozornosť na samotný text, ktorý podávame vo forme jedného monológu. Pripomíname, že pri scénických, televíznych či rozhlasových uvedeniach boli

spravidla využívané iba niektoré jeho úseky:

*Šade ticho jako v hrobe, ani sova nezahúka.
Už triaštyridsat rokov chodím na toto miesto,
de veleším tichost noci svatojánskej. Ach,
noc naša, noc plná tajov a záhad. Neskej
sa otvárajú šecky poklady sveta, kvitne kapradina
a bylinky dostávajú zázračnú moc. Volám
vás šecky nebeské a pekelné mocnosti na pomoc!
Aby bylinky natrhané túto noc ukázali
nám svoju moc.*

/Medzitým, čo Z. Jarábková hovorí, prichádzajú aj ostatné ženy./

*Budeme pálit, varit a zmývat sa a naučím
vás čarovat! Upálime rutu, netatu, levendu a
regrútku a tým sa budeme zmývat. Zapamatu-
jte si ženy, keré mužov korhelov máte:
Túto noc z jenného hniezda devat myši na-
chytajte. Sušte, smažte, roztúkajte a v polin-
kovém páleném pit dajte! Dievky, čo frajerov
nemajú: nech lubovníka natrhajú. Bylinka to
predrahá, každej muža privolá.*

A čil sa zmývajte!

/Jedna zo žien leje vodu ostatným do dlaní. Ženy opakujú po Jarábkovej/:

*Od neúreku a brucha bolená,
od lámky a záhy pálená,
od zlých chlapov a trápená,
nech kravy dojá plnej hojnosti,
tí, čo zle robá nech vyschnú na kosti,
za dvoje či troje, či patere,
nech byliny v sebe veľkú moc majú
a dievky o svoje vence dbajú,
svatojánská noc plná milosti,
daj úrody svetu a pokladov hojnosti.*

*Teraz vás naučím lát vosk, na kerém sa šeko
ukáže. Roztopíte vosk z vánočnej sviece, do
vody ho budete lát a hovorit: Já toto zadá-
vam za daleké pusté, čierne hory,*

(ženy opakujú),

*aby šecky bolesti, tažkosti, trápená odstú-
pené boli.*

*Já toto zadávam za trojo, devatero,
za pondelnajšo, utornajšo, stredajšo, štvrt-
najšo, patnajšo a sobotnajšo. Já mam pri-
tom plno moci venne a v noci,
ale ešče príde Mat pána, kosteliček vystaví,
mšu svatú slúžiti bude a v devat kúriach
kúriti bude — amen.*

*Vredy budete liečit začítaním a pit dáte vre-
dovú zelinu zemežlč. Takto budete hovorit:*

*Ó, vtedy, vtedy, vrediská,
za dvoje či troje, či patere,
zaspané, začítané, zavidené, zapluté,
nech odstúpá z tela, hlavy, bieleho massa,
červenej krve,*

nech sa vezú ve psém šteku, hadem vleku,
žabím škreku,
nech toto zčepčenie skamenie jako tvrdý
čierny kamen!

Aj priepory detom budete začítávat. Taktok:
Pri západe sunka ze tri razy pichnete nožom
orech vlaščákový, kerý pod svoju kvóru šeckú
moc potom stroví. Pritom poviete: Zajdi sunko
za horu a priepory za orechovú kvóru!

A keď niekoho brucho bolí: Nech zje orech
muškátový, trochu cícvorku, zázvorku a ná-
dešníka a lubovník do toho od žučníka!

Budeme čaruvat, hovorte za mnú:

Ó, ty svatý Jáne, okázat ta máme
ráno pred zorami, před troma hodinami.

Kerá tam z vás nepríde, do roka hu hlava
bolet bude!

Z devat studní voda braná, spakruky je
vylievaná,

z devat medzí chraščie brané, z devat pra-
hov triesky dané,

z devat pecnov chleba dáte, cesnek vánočný
přidáte

a toto šeko v železnáku varte,
potom sa s tým umývajte!

Voda vám nesmie padnúť na zem, lebo by
vám bol ámen!

A pri západe súnka potom, neobzrite sa na-
pravo ani nalavo. Šeko zaneste v kopec
mravčací. Nech toto šeko ospieva spev vtá-
čací.

No a čilej zaklínajte, za mnú:

Kliatba nami vyslovená,

bylinkami očarená,

voda z ľudskej kosti vyvarená,

od východu súnka braná,

ranná rosa požehnaná,

nech vylieči belmo z očí,

lubovník čo divy robí,

dievkám mužov nech privodí.

Svatojánska noc,

nech ukáže svoju moc.

Výstup o „svätojánskej noci“ končie-
vala záblatská folklórna skupina prí-
chodom muža — Ičána, ktorý čarujúce
„baby“ metlou rozohnal. Neskôr sa táto
časť modifikovala podľa zaradenia a
nadväznosti záblatského výstupu na
nasledujúce náladové, obsahové atď.
programové bloky iných folklórnych
skupín natoľko, že aj vo variantoch
zapísaných v samotnom Záblatí osvo-
jili si napokon nekonkrétne, univerzálne
(scénickému uplatneniu podriadené a
osvojené) ukončenie:

... Ale, čosi som tu očula, jakýsi šum!
Hybajme, baby, přeč!

Vráťme sa však k postave Ičána.
V rozprávaniach Z. Jarábkovej sa ako
postava objavuje predovšetkým ako
„nahrávač“ v spomienkových rozpráva-
niach a rozprávaniach zo života. Ičán
je partner „Zuzy“, „baby zelinárky“,
a všetkých prevtelení rozprávačky do
scénických postáv. Vytvorila si ho roz-
právačka ako zovšeobecnenie a stelesne-
nie negatívnych mužských vlastností.
Ičán je lenivec, korheľ, inokedy je na-
sprostastý. Základná jeho charakteris-
tika však je — aj v tých zriedkavých
prípadoch, keď vystúpi na scénu ako
konkrétne postava — že nemá repliku.
Je to nemá, pantomimická postava. Aj
dialógy, ktoré s Ičánom vedie Zuza,
či ktorákoľvek, akokoľvek nazvaná po-
stava rozprávačky, obstará sama Z. Ja-
rábková. Nie sú to dialógy v pravom
zmysle slova. Ičán, aj keď zareaguje,
„hovori“ alebo mimo kontextu alebo
jeho repliku vysloví Jarábková cez „že“,
„vraj, že“, a pod. Ičána si Jarábková
vytvorila ako postavu, pomocného part-
nera predovšetkým vo svojich brilant-
ných rozprávačských monológoch. Keď
tieto rozprávania začala uplatňovať aj
v scénických kreáciách, zrazu sa ocitla
neistá a Ičán v jej rozprávaniach vy-
stupuje ako „barla“, ako pre scénu rea-
listicky vytvorená postava.

Vo vyššie uvedenom scénizovanom
monológu čarovania počas „svätojánskej
noci“ stáva sa pantomimický Ičán vlast-
ne kľúčovou postavou, ktorá počínanie
žien a dievok zrealni a uzemní. Práve
akcia tejto postavy (rozoženie čarujúce
baby metlou) posunie vyznenie celej
„mágiou“ obťažkanej scény do sku-
točnosti realistickej aj v hodnotiacom
aspekte.

Postava Ičána je akousi persónou spá-
jajúcou „svojím názorom, postojom, re-
akciou“ celý cyklus Jarábkovej rozprá-
vaní zo života, ktorý by sme vnútorne
mohli rozčleniť na: rozprávania o živote
a práci v JRD, rozprávania o tom, ako
sa Jarábková „popánščila“ (ako sa pre-

zliekla z kroja do občianskeho odevu), rozprávania o zážitkoch z kúpeľov. Tento cyklus zďaleka nie je uzavretý. Látky ponúka každodenný život. Takto sa dostávajú medzi obľúbené aj témy „z folklóru“. Univerzálnejšie látky sú zatiaľ, hoci podávané osobnostne, predsa len neraz poznačené niektorými manierami tzv. populárnych ľudových rozprávačov typu „strýc Marcin“ a pod. (je to najmä komolenie cudzích slov, dešifrovanie názvov jedál typu „španielský“ a iné vtáčky a pod.). Hodnota látkového okruhu rozprávania zo života nositeľky a celej záblatskej folklórnej skupiny je však v jej podaní (v ich opätovnom prežití) vskutku kvalitatívne novým typom rozprávania, rozprávaním o tom, čo celá societa zažila. Skupina pozná skutočnú podstatu fabuly, ale zároveň s nemalým a neutíchajúcim záujmom sleduje variovanie, rozvádzanie, dokresľovanie situácie, spresňovanie reagicie postáv — sleduje už nespočetnekrát počuté príbehy z vlastného života. Zabáva sa však na každom novom podaní, nezazlievajúc Z. Jarábkovej, že príbehy či skutočné udalosti podáva s istou dávkou akcentu na vlastné stanoviská a osobné postoje. Humorizované podanie Z. Jarábkovej odľahčuje po čase vážnosť danej situácie, konfliktu a opakovaným rozprávaním začína aj sama societa požadovať najmä komickosť situácií a duchapritomnosť, šibalstvo a bystrosť hlavnej postavy príbehov — samotnej Z. Jarábkovej. Pri opätovných počúvaniach príbehov, rozprávaných v spoločnosti niektorých z členiek skupiny sa stávalo, že rozprávačke „nahrávali“ vynechané epizódy, nevšímajúc si skutočnosť, že uvedené príbehy už počul aj výskumník. Jednoducho sa im žiadalo prežiť humornosť situácie tak, ako o nej vie rozprávať Z. Jarábková.

Z tejto látkovej skupiny spomeňme najmä 1. rozprávanie o našej premiére a o tom, ako sa hostia z mesta chystali

pospať si na nej, 2. rozprávanie o zasadnutí osvetového výboru obce (šak ona nemá žiadne tituly, čo tá môže robiť našu kultúru), 3. rozprávanie o tom, ako sa Jarábková vypýtala z liečenia na „svadbu“ — tú hranú (a musela doniesť pacientom i lekárom výslužku ako zo skutočnej svadby).

Z rozprávání uvedenej látkovej skupiny vyberáme ako ukážku rozprávania o zasadnutí osvetového výboru obce, na ktorom mali prejednať vznik folklórnej skupiny:

... Keď som už tú Svadbu mala premyslenú, keď sme mali začať nacvičovať, ja som to dala vtedajšej osvetovej besede, že by mi to pozreli, že by sme mohli s tým vystúpiť, a že by som bola velice rada, keby aj oni boli nápomocní nám v tom.

Ja prídem na schôdzu. Predseda, keď som otvorila dvere, ukázal mi aby som ništ nehovorila. Tak ja som ostala stát, jako flaša. Šeci boli obrátení chrbtom do dveri a jedna učiteľka začala: No, a hento? S hentým by mal zväz žien vystúpiť? A s takú babú? Šak čo ona má náky titul? Šak ona je len obyčajná drustevníčka! A tá by nám tu išla s kultúru robiť!

Na to sa ozrela, a Zuza Jarábkech stala tam! Ja hovorím: Súdružka, ja vám srdečne dakujem za úprimnosť. Ale si nemyslíte, že keď som ja drustevníčka, že som praštená na hlavu. Ja vám dokážem, že keď nebudete vy scet, že my to spravíme aj bez vás! Hrávali sme prv divadlá, viete dobre, že som koliké divadlá hrala, aj všetko, ale reku, urobíme to aj brez vás. Ona zasa: že keď ženy začínajú, že to je dobré, ale že oni sa nedajú vypiskat.

To je pravda. Vypiskat sa nedali. Mali sme toľkolké vystúpenia a až potom prišiel jeden súdruh za mnú, že prečo sme ich tak podcenili, a prečo sme ich nezavolali, že by nám boli pomohli. No reku: Čil už vás nepotrebuje. Nám to už ide. My si to už čilej budeme viest. Tak sme si to viedli. Vždycky som zachovala úctu ke každému, ale ma bolelo, že tak povedala, že kdo nemá titul. Ancijáša jeho! Kdo dokáže chleba dorábat, to že by bol taký trúba? Aj trúby mosá byt. Šak aj to je dar boží, keď je dosik sprostý. Takto sme si to my všetci povedali.

Ak by sme chceli Zuzanu Jarábkovú ako rozprávačku, teda ako nositeľa a

tvorcu slovesných folklórnych hodnôt klasifikovať podľa kritérií vytvorených K. D. Kadľubiecom,¹¹ povedali by sme o nej, že je rozprávačkou s tvorivým, aktívnym vzťahom ku klasickému repertoáru (oproti typom mechanickým, netvorivým, disponujúcim síce imponujúcou pamäťou a širokým repertoárom, ale počuté, či prečítané reprodukujúcim len s minimálnymi odchýlkami, či typom pasívnym, rozprávajúcim lapidárne, skratkovo). Podľa spôsobu rozprávania (kde uvedený bádateľ rozlišuje typ literárny a dramaticko-herecký a pripúšťa i možnosť zmiešaného literárno-dramatického spôsobu podania) je Z. Jarábková rozprávačkou tohto vzácnejšieho, zmiešaného typu, lebo okrem znamenitého jazykového prejavu vo veľkej miere využíva i dialógy, mimiku, gestikuláciu. Aj podľa štruktúry repertoáru, kde Kadľubiec rozlišuje zásadne typy podľa výnimočného vzťahu k jednotlivým rozprávačským žánrom, je Z. Jarábková zmiešaným typom rozprávačky, s inklináciou k látkam rozprávania zo života a poverovým podaniam. Čo sa týka žriedla získavania impulzov, tém rozprávania, hoci neodvrhuje zdroje literárne, tlačené, ani šírené technickými prostriedkami komunikácie, dominuje u nej autopsia a priama, ústna lokálna tradícia. Tie prvé jej slúžia vari len ako príklad — aj toto a aj takto sa to dá, smie a môže.

Už samotným výberom a zameraním našej pozornosti na nositeľa folklórneho dedičstva a zároveň i tvorcu nových, kolektívne prijímaných hodnôt porušili sme istý folkloristický úzus všímať si pod uvedenými označeniami predovšetkým starších a teda skôr už iba pamätníkov, než „nositeľov tradície“. Od počiatku nášho orientovania sa na súčasného nositeľa s tvorivými predpokladmi a ambíciami nekládli sme si za cieľ objaviť, povedané s M. Matičetovom,¹² *illustres incogniti* — slávnych neznámych. Našou snahou bolo skôr postih-

núť spoločné či zovšeobecniteľné znaky nositeľa s tvorivými danosťami, ktorý vstupuje do sféry folklorizmu a pomerne úspešne sa v nej adaptuje. Za nositeľa ho pokladáme v súvislosti s jeho vzťahom k tradičnému folklórnemu dedičstvu. Priznávame mu a zároveň upozorňujeme na jeho tvorivý postoj, a to nielen k dedičstvu, ale najmä k novým životným skutočnostiam, ku ktorým sa týmto postojom vyjadruje. Súčasný nositeľ s uchovávateľským reprodukčným i tvorivo-produkčným postojom a jeho neoddeliteľná súčasť — spoločenstvo, pre ktoré stále nanovo oživuje a tvorí — sú spolu dvoma zložkami folklóru v súčasnosti, ktorý navzájom vytvára zložitý proces, zložitejší ako kedykoľvek v predchádzajúcich obdobiach sociálneho a kultúrneho vývinu. I v minulosti so zmenami funkcií folklóru dochádzalo k preskupovaniu hierarchie jeho žánrov a žánrových druhov. Dochádzalo k akcentovaniu niektorých a k opúšťaniu, ba až k zániku iných. Bábateľia, zaoberajúci sa dnes ľudovou prozaickou slovesnosťou a jej nositeľmi všeobecne sa zhodujú v názore, že nové funkcie, najmä zábavná, estetická, reprezentatívna vytvárajú viac príležitostí pre frekvencovanie humoristických a satirických prejavov a rozprávania zo života. Je to však skutočne tak, že v minulosti prevaha magických, obradových funkcií vyžadovala si vo folklórnej próze vyššiu frekvenciu poverových, čarovných či zvieracích rozprávok? Neovplyvnil ten stav do veľkej miery aj záujem bádateľov orientovaný práve tým smerom? Ak k folklóru pristupujeme ako k faktu sociálnemu¹³ a skúmame ho v tesnej spojitosti s jeho nositeľom a tvorcom, môžeme povedať, že na jednej strane kvalitatívne veľké premeny v ekonomickom zabezpečení, sociálnych, kultúrnych a vzdelanostných podmienkach života nositeľov folklórnych prejavov (aktérov i prijímateľov), no i premeny v orientácii folkloristického bádania umožňujú

nám nielen hovoriť, ale aj spoznávať folklór v súčasnosti v jeho zložitej procesuálnej podobe.

Súčasný nositeľ s tvorivými danosťami — aby sme sa ešte raz vrátili k Zuzane Jarábkovej — je vlastníkom a obhospodarovateľom značnej sumy folklórnych prejavov a informácií o živote folklórnych tradícií v minulosti. Uplatňujúc svoj vždy prítomný hodnotiaci a výberovo-selektorský prístup, hľadá pre ne uplatnenie v živote svojich súčasníkov. Vedomý si ich hodnôt musí však rátať už nielen s ohlasom vo vlastnom spoločenstve, ktoré samotné sa už dávno vnútorne diferencuje a zďaleka netvorí idylickú jednotu, ale aj s prijatím v spoločenstve omnoho širšom. Veď spôsob tradovania ovplyvňujú a spôsob šírenia neraz priam podmieňujú v minulosti nepoznané prostriedky technickej, chladnej nepriamej komunikácie. Kontakt s prijímateľom nastáva spravidla prostredníctvom alebo za prítomnosti a pôsobenia organizácií či inštitúcií s vlastnými estetickými, ideovými ale aj programovo dramaturgickými a režijnými zámermi a cieľmi. Všetky tieto skutočnosti pôsobia, priamo či nepriamo, na každého súčasného nositeľa folklóru, či si to on sám uvedomuje alebo nie. Podieľajú sa totiž na vytváraní nového kolektívneho úzu, novej normy, ktorú širšie či užšie spoločenstvo uplatňuje pri posudzovaní folklóru ako takého.

Súčasný nositeľ s tvorivými danosťami — odvolávajúc sa opäť na príklad Zuzany Jarábkovej — je aj tvorca nových hodnôt vznikajúcich ako odraz nových životných skutočností. Súčasným bádateľom ľudovej rozprávačskej tradície, zameraným na vekovo najstaršiu vrstvu rozprávačov a sledujúcim zastúpenie klasických žánrových druhov v ich súčasnom repertoári sa vypukle javí príklon k žartom, anekdotám, humoristicky ladeným rozprávaniam. Súhlasne s M. Šrámkovou a O. Sirovátkom¹⁴ sa aj nám javí v súčasnom repertoári roz-

právačov prevládajúcim, a najmä svojím pôsobením dlhšie pretrvávajúcim žánrovým druhom rozprávanie zo života a tzv. memoráty. Citovaní autori zároveň upozorňujú, že práve uvedené žánrové druhy ľudovej prozaickej slovesnosti nielen nezanikajú, ale v súčasnosti dosahujú svoj nový vnútorný rozvoj.

Ak sa cez ich tvorca a nositeľa pozrieme na samotné nové prejavy, alebo širšie i na celý okruh nových rozprávačských tém a na ich spracovanie — vedomí si faktu, že nie každé rozprávanie o prežitých skutočnostiach je už zaraditeľné medzi výtvory folklórne — zistíme, že u Zuzany Jarábkovej majú príbehy zo súčasnosti, či už sú to rozprávania zo života v obci alebo rozprávania z jej vlastného života, v porovnaní so spomienkovým rozprávaním, či textami z folklórneho dedičstva poznateľnú odlišnosť v jazyku. Nemyslíme tu iba na tzv. „poetizmy“ folklórneho jazyka v porovnaní s bežným hovorovým dialektom.¹⁵ Postrehy J. Bartmiňského sa potvrdili. Myslíme tu však na používanie spisovného jazyka ako na diferencujúci znak postáv a aktérov v rozprávaniach. Naopak zasa, v rozprávaniach podávaných bezmála v spisovnej norme je charakterotvorným prvkom sociálnej príslušnosti najmä samotnej rozprávačky používanie nárečia. Rozprávania zo súčasnosti sa ďalej vyznačujú omnoho častejším výskytom prirovnaní, príslovných zvrátov a pod. (napr.: *ostala som stát jako flaša*, alebo: *aj ščiplavá paprika sa podáva na pekném tanieri*, či: *Vól je vól, ale keď sa napije, zdvihne hlavu a ide preč!*). Pripomenúť treba, že u Z. Jarábkovej sú to prirovnania uvážené, vkusné a vtipné. Okrem iného sa najmä touto vkusnosťou a uváženosťou odlišujú rozprávane príbehy Z. Jarábkovej od textov estrádných ľudových rozprávačov z pódii televíznych a rozhlasových štúdií. Oproti rozprávačom typu Z. Jarábkovej chýba im vedomie a pocit sociálnej príslušnosti k spoločenstvu, ktoré

bez vnútorného oprávnenia ale i sociálnej kontroly karikujú, zosmiešňujú a v konečnom dôsledku urážajú.

Vrodený talent, pozorovacia a výpočtovná schopnosť, napokon i tvorivé schopnosti Zuzany Jarábkovej našli uplatnenie najmä prostredníctvom tzv. inštitucionálnej sféry súčasného folklorizmu. Vystúpenia samotnej rozprávač-

ky, no najmä jej monológy v rámci programových výstupov záblatskej folklórnej skupiny sa stretli a dodnes, už viac ako pätnásť rokov, stretávajú sa so živým ohlasom na malých javiskách osvetových besied v okolitých obciach, rovnako ako na veľkých scénach okresných a krajských slávností a ústredných folklórnych festivalov.

POZNÁMKY

- 1 VÁCLAVEK, B.: K otázke slovesné tvorivosti lidu. In: O lidové písni a slovesnosti. Praha 1963, s. 259—260.
- 2 LEŠČÁK, M. — SIROVÁTKA, O.: Folklor a folkloristika. Bratislava 1982, s. 13, 14.
- 3 VÁCLAVEK, B.: c. d., s. 260—261.
- 4 KOLLÁR, J.: Národné spievanky I. Bratislava 1953, s. 738.
- 5 Všetky citácie rozprávání životopisnej povahy sú z prepisu magnetofónového záznamu rozhovorov autora so Z. Jarábkovou z roku 1982. Archív NÚ SAV.
- 6 Otec Z. Jarábkovej zahynul tragicky.
- 7 V druhej polovici šesťdesiatych rokov vznikli z iniciatívy folkloristov v prostriedkoch masovej komunikácie na Slovensku nezávisle od seba dva pozoruhodné cykly takýchto relácií. V Československej televízii, v Hlavnej redakcii hudobného vysielania to bol cyklus relácií pôvodného folklóru v podaní jeho nositeľov, nazvaný podľa filmu K. Plicku „Zem spieva“. V Československom rozhlase, v Hlavnej redakcii hudobného vysielania sa v rovnakom čase vyprofilovala cyklická relácia „Klenotnica ľudovej hudby“, ktorú dvakrát mesačne vysielajú podnes. Zatiaľ čo televízny cyklus po necelých dvoch rokoch zanikol, rozhlasová relácia je stále populárna. Stáli poslucháči si dokonca založili „Klub poslucháčov Klenotnice“, ktorý sa neskôr preformoval na „Klub poslucháčov ľudovej hudby“. Pôsobí dodnes. V rokoch 1966—1968 odznela v rámci tohto cyklu séria nahrávok tradičných svadiieb z celého Slovenska. Výber folkloristicky a interpretačne najhodnotnejších nahrávok vyšiel priebežne aj na gramofónových platniach vydavateľstva Opus. Bližšie pozri DEMO, O.: Ľudová hudba v Československom rozhlase a jej súčasná podoba. In: Folklor a umenie dneška. Bratislava 1980, s. 149 n.
- 8 „Zavlákanie“ — v Záblatí, na trenčianskom okolí, ale aj inde tradičná zábava mládeže i dospelých. V noci z 23. na 24. apríla, pred dňom Juraja (Ďura) „kradnú“ roľníkom najpotrebnejšie súčasti zariadení pre poľné práce, neskôr čokoľvek z huteľného inventára. Veci nepozorovane zobraté sa umiestňovali na čo najnedostupnejšie miesta: na strechu domu, do koruny stromov a pod. Neskôr sa odnášali k obecnej lipe a umiestňovali do jej koruny. Tu sa napokon ocitla aj mužská figurína „Ďuro“ (inde s výrazným falickým symbolom plodnosti), ktorá „stráži“ nepozorným hospodárom odnesené nástroje.
- 9 Boli to najmä podrobne spracované scenáre programov uvedených na Západoslovenských slávnostiach v Myjave, na vystúpeniach v SND v Bratislave, v rámci programu k X. ročníku Prix de musique folklorique de Radio Bratislava roku 1976 a v cykle relácií Klenotnica ľudovej hudby v Československom rozhlase, Bratislava. Pozri: DEMO, O.: c. d., s. 153.
- 10 Štúdiu J. Kováčovej o nositeľke ľudového spevu zo Záblatia M. Zajacovej, pozri v Slov. Národop. 32, 1984, s. 260—281.
- 11 KADLUBIEC, K. D.: Problematyka badań nad gawędziarstwem ludowym. In: Ludowość dawniej i dziś. Studia folklorystyczne. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973, s. 225—235.
- 12 MATIČETOV, M.: Današnja slovenačka narodna priča i njeni pripovedači. In: Narodno Stvaralaštvo — Folklor, god. X. Br. 37—38. Beograd 1971, s. 43.
- 13 LEŠČÁK, M.: K rozdielu medzi folklórnou a literárnou komunikáciou. In: Literárna komunikácia. Matica slovenská 1973, s. 133—138.
- 14 ŠRÁMKOVÁ, M. — SIROVÁTKA, O.: Anekdota a její vypravěč. (Humorista Hu-

ЗУЗАНА ЯРАБКОВА

(Статья к изучению современного носителя фольклора)

Резюме

В двадцатые годы марксистская фольклористика в Советском Союзе, позже в Венгрии, Болгарии, Югославии, а также в Чехословакии достигла значительных результатов в изучении механизмов жизни фольклорных жанров. Притом она делала упор на познании носителя фольклорных явлений. В послевоенный период увеличилось значение изучения носителей фольклора у нас, когда в процессе демократизации культуры и развития любительской деятельности чаще появляется фольклор и в измененных условиях жизни. Он встречается в стилизованном виде, а также фольклор подлинный в интерпретации своих носителей, однако, приспособленный для жизни на сцене, в радио, в кинокартине, на грампластинках, в телевидении, и т. п.

Выбор Зузаны Ярабковой, которая является знаменитой рассказчицей хорошо знающей классические жанровые группы народной прозы, а также случаи из жизни и воспоминания о прошлом, одновременно она представляет собой организатора общественной и культурной жизни в своей родной деревне и она добровольно принимает участие в выборе из традиций для современного общественного применения. Ее выбор не представляет редкую личность, но скорее тип нашего современника, связанного с традициями, в качестве строителя нового образа жизни в кооперативной деревне, который сознательно переоценивает традиционное. Для собственного рассказывания она создала несколько циклов приключений из своей жизни и из жизни села, несколько законченных рядов местных вариантов народных обы-

чаев, а также сделала попытку к нефольклорному сценическому творчеству небольших сатирических форм.

Автор подвергает анализу, главным образом, процесс фольклоризации рассказаний, связанных с воспоминанием, а также процесс восстановления обычаев календарного цикла, которые избрала З. Ярабкова из разрушающейся системы традиционного образа жизни в селе. Указанные обычаи, однако, нельзя заменить другими более современными общественными или же художественными формами.

Автор показывает З. Ярабкову как современного представителя с творческими свойствами и он характеризует основные черты ее адаптивной и творческой личности. З. Ярабкова представляет собой тип с творческим активным отношением к классическому репертуару, со способностями смешанного литературно-артистического способа интерпретации. Она является типом рассказчика со смешанным жанровым репертуаром, с наклоном к темам рассказов из жизни, с преобладающим способом получения толчков к рассказыванию из собственного опыта, а также из прямого устного предания. (Автор исходит из критериев, которые сформулировал К. Д. Кадлубец).

На примере З. Ярабковой он указывает, однако, и на некоторые новые функции, которые должен выполнять современный носитель фольклора, а также на целый ряд перемен, которые следует соблюдать в новых условиях в сопоставлении с классическими случаями рассказывания.

ZUZANA JARÁBKOVÁ

(A paper to the study of the recent representative of folklore)

Summary

In the twenties the marxist folkloristics in the Soviet Union, later in Hungary, Bulgaria, Yugoslavia but also in Czechoslovakia has achieved significant results in the study of the living mechanisms of folkloric genres. At the same time it emphasized the task of knowing the representatives of folkloric phenomena. In the postwar period the significance of investigating the folkloric representatives has increased in our country as in the process of democratization of culture and the development of amateurish culture and artistic activity the folklore comes to the foreground under the changed living conditions. It appears in stylized forms but the original folklore occurs, too, being interpreted by its representatives, however, adapted for the life on the stage, in radio, motion picture, on records, television, etc.

Zuzana Jarábková is an excellent narrator knowing the classical groups of genres of folk prose as well as the topics from everyday life and the commemorative narrations; she is an organizer of social and cultural life in her native village as well as a voluntary selector of the traditions to be used at the present. Her selection does not present a unique personality but rather a type of our contemporary linked with the traditions but being also a creator of the new way of life in a cooperative village who consciously estimates the traditional elements. For her narration she composed several storycycles from her life and from the life of the village, several completed programmes of the

local variants of folk customs, she has also made an attempt at a non-folkloric scenic creation of small satirical formations.

The author analyzes particularly the process of folklorization of the commemorative narrations as well as the process of innovating and renovating the customs from the calendar cycles which were selected by Z. Jarábková from the affected system of the traditional way of life in the village. However, they are felt to be irreplaceable by other more recent social or artistic forms.

Z. Jarábková is introduced as a contemporary representative with creative abilities and the author characterizes also the essential features of her adaptational and creative personality. She is a creative type of personality approaching actively the classical repertoire, having literary and dramatic way of interpretation. She is a narrator with a combined repertoire of genres, with inclination towards the topics narrated from the everyday life, with a prevailing mode of obtaining impulses for the narration from her own experience and from a direct oral communication. (The author draws from the criteria described by K. D. Kadłubiec).

Based on the example of Z. Jarábková, the author analyzes also some other new functions which the contemporary representative of folklore should perform as well as a number of changes that should be adopted under the new conditions as compared to the classical narrational possibilities.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 32, 1984, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štef-
an Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosálo-
vá, CSc., [PhDr. Adam Pranda, CSc.,] prof.
PhDr. Antonín Robek, DrSc., PhDr. Viera
Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1984

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии наук

Год издания 32, 1984, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 32, 1984. Nr. 4. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissenschaf-
ten

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 32, 1984, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

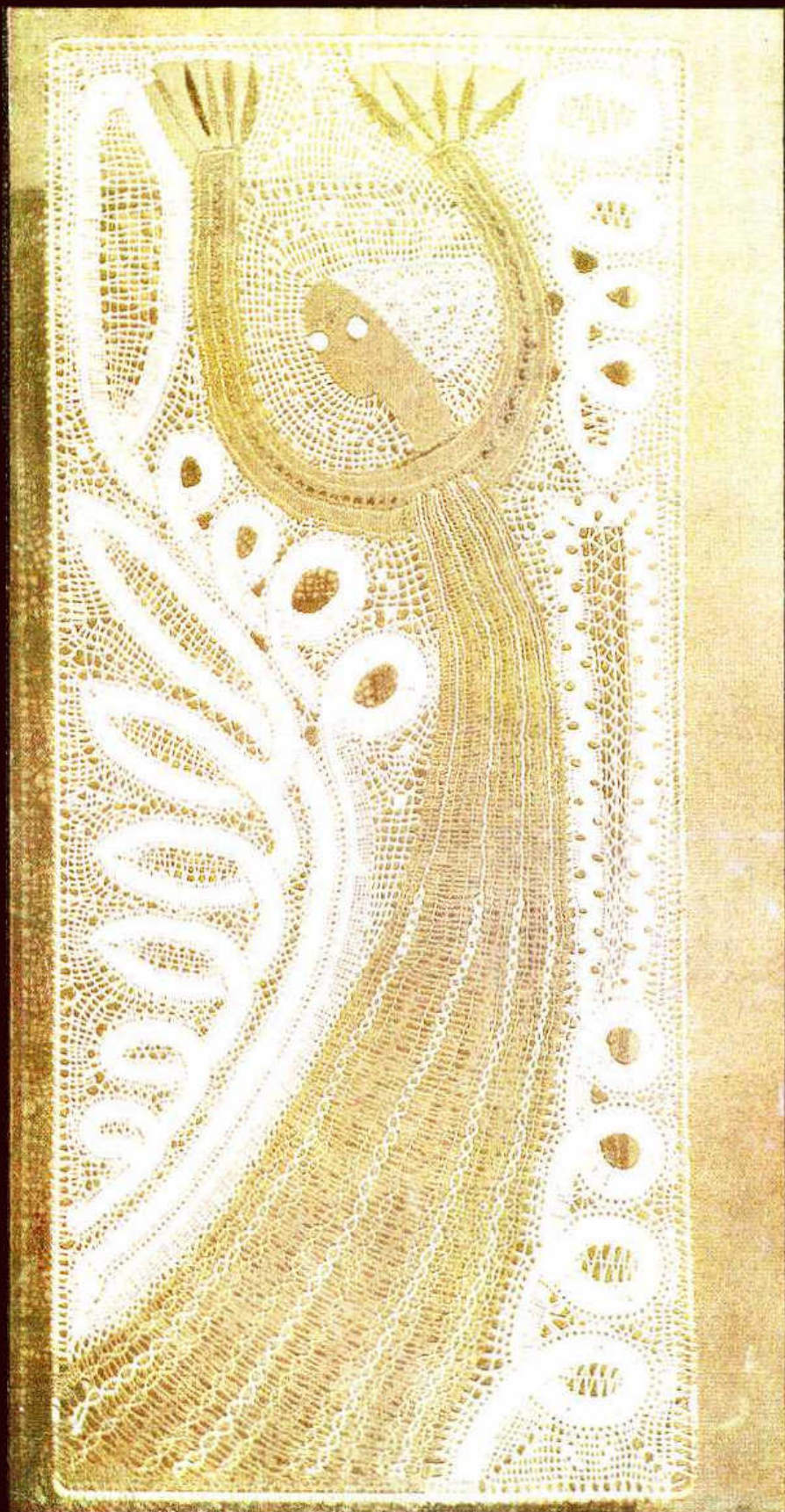
Année 32, 1984, No. 4

Paraît quatre fois par an, Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie slo-
vaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49616